

№ 19.05.23

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Факультет психології, політології та соціології

Кафедра політичних теорій

БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

052 «Політологія»

на тему:

«США В СИСТЕМІ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ВІДНОСИН»

Виконав: здобувач 4 курсу
галузь знань: 05 «Соціальні та
поведінкові науки»
спеціальність 052 «Політологія»

Яценко Олексій Вікторович

Керівник: к.іст.н., доцент

Сушко А.І.

Рецензент: д.політ.н., проф.

Мамонтова Е.В.

Кількість балів: _____

Закрито
на. Вручено
06.06.2023
[Підпис]

Одеса – 2023

Зміст

ВСТУП	3
Розділ І. Теоретичні засади дослідження системи геополітичних відносин та американської геостратегії.....	6
1.1 Роль геополітики в дослідженні сучасного світового політичного процесу	6
1.2 Концепції американського експансіонізму	10
Розділ ІІ. США в геополітичних процесах: еволюція та трансформація геостратегії	23
2.1.....Специфіка еволюції геостратегії США в системі геополітичних відносин: від світових війн до нашого часу	23
2.2. США в нових умовах геополітичної конфігурації та міжнародної безпеки.....	36
2.3. Місце України в геополітичних інтересах США	44
ВИСНОВКИ	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	53

ВСТУП

Геополітика - це наука, що вивчає взаємовідносини між географічними просторами та їх вплив на політичні та економічні процеси. Вона досліджує географічні, демографічні, історичні, соціологічні та культурні фактори, що впливають на відносини між державами та регіонами, а також на їх стратегії взаємодії та вплив на глобальну політику. Ця наука вивчає також військові та геополітичні конфлікти, а також питання енергетики, розвитку транспортних мереж та технологій, міграції населення та багато інших аспектів, що впливають на геополітичну ситуацію в світі. Геополітика являється дисципліною, яка надає підґрунтя для розуміння взаємовідносин між країнами та регіонами, їхніх стратегій та впливу на глобальну ситуацію. Вона є важливою складовою глобальної політики та міжнародних відносин, а також може застосовуватися в різних галузях, таких як економіка, енергетика, транспорт та інші.

Протягом багатьох століть людської історії, задовго до формування геополітики як науки, людство цікавилось зв'язком між географічним положенням та силою держави, що розташована на тій чи іншій території. Примітно, ще філософи й вчені давніх Греції і Риму усвідомлювали, що життєвий простір народу можна умовно поділити на дві складові: земний та морський. Це й обумовлювало прагнення античних держав створювати й розвивати могутні армії то флотилії, щоб мати змогу не тільки гідно конкурувати один з одним, а й досягнути домінації на суші та морях.

З розвитком цивілізацій закономірно еволюціонувало й уявлення про світову гегемонію. Так, наприклад, з розвитком мореплавства у XV-XVIII ст. і нових географічних відкриттів, могутні імперії змагалися у перегонях територіальних експансій далеко за океаном. Геополітична думка у цей час будувалася довкола вирішення трьох завдань: захоплення нових земель і перетворення їх на колоніальні володіння, пошук нових та захист вже

існуючих торгівельних шляхів, поширення здобутків своєї цивілізації (науки, релігії, культури тощо).

Загалом, можна провести кореляцію між зростанням могутності держави та зростанням її геополітичної значущості: чим більше розмір держави, чим вигідніше її географічне розташування, чим більше її населення і потреба у більшій кількості природних ресурсів, чим більша економічна та військова міць гегемона, тим більші місце та роль у глобальній системі політичних взаємовідносин їй відведено. Із розвитком Сполучених Штатів Америки, як окремого цивілізаційного виміру, зростали їх геополітичні інтереси та, відповідно, ідеї і методи щодо їх захисту та поширення свого впливу.

Сьогодні ми можемо впевнено сказати, що інтереси Сполучених Штатів вже давно залишили межі американського континенту та простираються далеко за обидва океани, що омивають її береги. Економіка Штатів має величезний вплив на світовий ринок, їхня армія є найсильнішою у світі, не кажучи вже про володіння ядерною зброєю, їх інститути державності та демократії є зразковими для багатьох країн, а культурними та науково-технічними здобутками американської цивілізації сьогодні користуються мільйони людей по всьому світу. Із зростаючою роллю США у світі, їхні відносини з іншими країнами стають все важливішими для розуміння глобальних процесів.

США активно залучаються до геополітичних конфліктів та втручаються у внутрішні справи інших країн з метою забезпечення своїх національних інтересів. У своїй геополітичній стратегії США активно використовують такі інструменти, як економічні санкції, військову присутність, дипломатичний тиск, розвідувальні операції та інші. Ці інструменти дозволяють США зберігати свою геополітичну позицію та захищати свої національні інтереси в різних країнах та регіонах світу.

Актуальність дослідження обумовлена появою нових викликів перед національною безпекою США та їхньої домінуючою позицією у

багатополярному світі, що пов'язано з історичними та глобальними трансформаціями геополітичної системи та безпекових конфігурацій.

Метою бакалаврської роботи є дослідження місця Сполучених Штатів Америки в системі геополітичних відносин та роль нашої держави у ній, а також генезису та еволюції геополітичної доктрини США протягом їхньої історії. Зазначена мета дослідження обумовила постановку й вирішення таких завдань:

1. Визначення теоретичних засад дослідження системи геополітичних відносин та американської геостратегії;
2. Дослідження історичної еволюції та трансформації геостратегії США;
3. Аналіз місця України в геополітичних інтересах США в контексті взаємодій цивілізацій.

Предметом бакалаврської роботи є дослідження ролі США у світовій геополітиці, зокрема їхньої взаємодії з державами та іншими геополітичними акторами.

Об'єктом бакалаврської роботи є самі США як головний учасник глобальної геополітичної системи.

Методологічною основою проведеного дослідження стали наукові концепції та теоретичні розробки вітчизняних та зарубіжних вчених в області геополітичного дослідження. При виконанні роботи були використані методи аналіз, синтез, історичний, інституційний, порівняльний.

Структура бакалаврської роботи. Курсова робота складається зі вступу, двох розділів і п'яти підрозділів, висновків та списку використаної літератури.

Розділ I. Теоретичні засади дослідження системи геополітичних відносин та американської геостратегії

1.1 Роль геополітики в дослідженні сучасного світового політичного процесу

Геополітика, як наука та політологічна концепція про взаємовплив географічних чинників на внутрішню і зовнішню політику держав та націй, утворилася наприкінці XIX століття. [29] Це був історичний період могутніх імперій, що володіли великими морськими та сухопутними територіями, на яких здобували ресурси, вели торгівлю, збирали податки, а порядок підтримували за допомогою великих армій та флотилій. Промислова революція, що прокотилася Євразією та Америкою на рубежі XVIII-XIX ст. призвела до стрімкого зростання населення багатьох держав, їх урбанізації та індустріалізації, що особливо гостро поставило питання боротьби за ресурси (вугілля, деревина, дорогоцінні метали, залізо, нафта, газ тощо) та нові землі для розселення й розширення сільського господарства. Світовим гегемонам ставало все тісніше й тісніше на планеті.

Батьком-засновником сучасної геополітики вважають німецького науковця Фрідріха Ратцеля, який, власне, й ввів у науковий обіг термін «геополітика», від грецького «гео» (земля). [29] У своїй роботі "Політична географія" (1897) він також висуває такі поняття як «життєва сфера», «життєвий простір» та «життєва енергія», що наглядно демонструє одухотворення географії, приписування їй певної живої природи та ототожнювання з духом нації, що згодом стало відмінною особливістю класичної німецької школи геополітики. За Ратцелем, держави - це організми, які народжуються, живуть, старіють і вмирають, а їх життєвий цикл географічно детермінован, а тому визначен заздалегідь. [17]

Поняття життєвого простору стає центральним у вченні Ратцеля. На його думку, простір – найголовніший фактор, що зумовлює політику держав та довкола якого будується історія народу. Простір це не лише визначення

географічної території, яку займає держава, але й рішуча політична сила, рушій експансії. У своїй роботі "Про закони просторового зростання держав" (1901) Ф. Ратцель звертає увагу на необхідність територіального розширення його рідної Німеччини за рахунок колоніальних надбань. Це вирішило б не тільки питання перенаселення і нестачі їжі та природних ресурсів, але й слугувало надійною запорукою розвитку країни та нації, і чим більша площа держави, тим більша її велич. [17] Тож для відносно молодій Германській імперії вкрай важливо було вступити у колоніальні змагання зі своїми одвічними супротивниками, Великобританією та Францією, у світі, де вже майже не було невідомого і не колонізованого людиною клептика суші.

Концепція Фрідріха Ратцеля, що згодом була розширена іншими німецькими вченими Карлом Хаусхофером та Карлом Шміттом, була покладена в основу нацистської ідеології територіального розширення за рахунок військової експансії. [39] Після поразки Третього Рейху у Другій світовій війні інтерес до геополітики, як до чогось нацистського, дещо впав, але знову пожвавився після початку холодної війни та встановлення у світі біполярної системи відносин. Сьогодні зацікавленість геополітикою повсюдна: від дослідження у студентських й наукових колах до практичного використання при розробці зовнішньополітичної стратегії держав.

З часів появи класичних європейських шкіл геополітики політична ситуація у світі зазнала кардинальних змін. Закінчувалися одні війни й починалися інші, зазнавали краху й повставали імперії, розпадалися та укладалися союзи, занепадали та трансформувалися звичні системи міжнародної безпеки та відносин, розповсюджувалися та поглиблювалися інтеграційні процеси. На заміну біполярності світового устрою прийшов багатополарний світ.

Сьогодні ми кажемо про «глобальний світ» і разом з його перевагами кажемо й про супутні недоліки глобалізації, такі як поширення міжнародного тероризму, військові конфлікти, занепад усталених інститутів міжнародної

взаємодії, нехтування міжнародним правом тощо. Все це призводить до того, що світова напруга повертається до рівня «найгарячіших» днів холодної війни, виливаючись у протистояння між регіонами та державами. Крім того, активна участь в інтеграційних об'єднаннях однієї держави не завжди відповідає, а іноді може прямо суперечити, геополітичним інтересам іншої держави, будь то військово-політичний чи економічний аспект. Наприклад, євроатлантичні прагнення України, Грузії та Молдови, чий національні інтереси потребують вступу до НАТО та ЄС, натомість є дуже небезпечними для зовнішньополітичної стратегії Російської Федерації. На противагу «ворожим» до себе регіональним утворенням, остання створила власні союзи ОДКБ та ЄАЕС.

Наведені вище тенденції світових розвитку спонукають національні держави шукати власне надійне місце у міжнародній геополітичній системі. Таке місце має відповідати національним інтересам країни, зумовлювати її безпеку та стабільний розвиток, а також поєднуватися з внутрішньою та зовнішньою політикою держави і не шкодити її міжнародним зв'язкам, зокрема з головними торгівельними і політичними партнерами.

Сучасні дослідники ролі геополітики у світовому політичному процесі доходять згоди щодо кореляції сили й могутності геополітичного гравця з її його у системі міжнародних відносин. Наприклад, на думку українського дослідника Р. Сливки, набуття країною ваги на геополітичній арені відбувається через поширення її влади на територію іншої країни за допомогою військової сили, економічного тиску або інших форм міжнародного впливу. За вченим, сила держави полягає у її наявних та потенційних ресурсах (природних, економічних, людських тощо) та можливості протипоставлення запасам ресурсів інших світових акторів.

Таким чином, вважає Р. Сливка, геополітична роль певної країни росте з набуттям держави все більшої здатності впливати на політику за межами своїх територіальних кордонів. Це напряду впливає на міжнародний статус

держави та її місце у світовій політичній системі. Геополітичний статус забезпечує державі внутрішню та зовнішню стабільність, переваги та вигоди у світовій політиці, можливість нав'язувати свою політичну волю іншим учасникам міжнародних відносин та схилити їх до дій у власних національних інтересах. Держави із такою значущою геополітичною роллю, доходить висновку дослідник, реалізує свій політичний потенціал на 80-90%. [37]

Інша українська дослідниця Дашевська О.В. звертає увагу на сучасне геополітичне середовище, що на її думку характеризується великими відмінностями від традиційних моделей і систем світової політики, що виникли через різку зміну умов міжнародної взаємодії держав. Тут вона каже про наростання впливу інтеграційних груп країн, таких як ЄС, БРІКС, ШОС, АТЕС, G7 тощо, на міжнародну арену, а також про поглиблення конкуренції між регіональними державами за право бути лідером у своїй географічній частині світу. Разом з тим, неодмінно росте регіональна напруженість, що нерідко виливається у військові конфлікти. «Ці виклики ведуть за собою неминучі зміни світового порядку та, відповідно, і підходи організації міжнародної та світової політики», - пише вчена. [16]

В закордонній практиці геополітику розглядають не тільки як соціально-філософський феномен, а, перш за все, як прикладний аналітичний інструмент. Так, наприклад, італійський політолог і професор геополітики Манліо Граціані вбачає ціль такого інструменту у тому, щоб з його допомогою систематизувати усі данні про світовий політичний процес, організувати порядок й напрямок досліджень і поставити їх у центр уваги під час вирішення глобальних проблем. Це потрібно для того, на думку вченого, щоб запропонувати чи хоча б спробувати знайти ключ до кращого розуміння того як працює світ і мати змогу його змінити. Граціані пише: «Нема ніяких гарантій того, що правильний аналіз ситуації призведе до переможної

політики, але абсолютно очевидно, що з неправильно проведеним аналізу, або ж зовсім без нього, будь-які дії приведуть до програшної політики». [6]

Отже, серйозна роль геополітики у дослідженні світового політичного процесу зумовлює постійний зріст інтересу до неї по всій земній кулі. Як наука про *географічний простір*, геополітика посідає важливе місце серед інструментів забезпечення державою власної безпеки, адже її дослідження дозволяють виробити чітку національну стратегію, намітити шляхи розбудови власної могутності та слугують ключем до розуміння мотивів поведінки інших світових акторів. За допомогою геополітики держави окреслюють власні інтереси та впроваджує таку політику, що максимально наблизить її до реалізації поставленої мети. Разом з тим, це дозволяє світовим гравцям не тільки переслідувати власні цілі, а й у співробітництві з іншими країнами виявляти й спільно вирішувати глобальні проблеми людства, такі як міжнародний тероризм, зростання релігійно-етнічної напруги, економічні кризи та дефіцит ресурсів.

1.2 Концепції американського експансіонізму

Сполучені Штати Америки, як суверенна держава, з'явилася на карті 4 липня 1776 року внаслідок підписання Декларації про незалежність, статус якої був закріплений перемогою у війні проти Великобританії. Утворившись з 13 колоній-штатів, США сьогодні налічують 50 федеральних штатів, а також ряд інкорпорованих та острівних територій, наприклад Пуерто-Ріко, Віргінські острови, Гуам тощо, на які тим чи іншим чином розповсюджена влада американської адміністрації. Таке кількісне збільшення територій – результат майже 250-ти років територіальних надбань, внаслідок військових експансій, торгівельних угод, опанування безлюдних земель та жорсткої асиміляції корінного індіанського населення. Це і було характерними ознаками американської політики завоювань впродовж XIX століття. Британо-американський історик Пол Кеннеді, відомий своїми роботами з міжнародних відносин та зовнішньополітичних стратегій, вважає, що історія

гегемонії американського народу почалася задовго до утворення США: за часів перших європейських, себто британських, колоністів, що поселилися на території майбутнього штату Вірджинія ще у 1607 році. Вчений пише: «з часу перших поселенців і почався рух на захід, це була імперська, завойовницька нація». [10] Таке визначення дає підстави деяким дослідникам вживати по відношенню до зовнішньої політики і геостратегії термін «імперіалізм».

За найстарішою Британською енциклопедією «Britannica», імперіалізм (від латинською *imperare* – правити) – це така державна політика, що спрямована на досягнення країною тотального домінування за допомоги територіальної експансії, військової агресії, політичного та економічного впливу і контролю. [9] Цей термін, зазвичай, використовується у різко негативному значенні, характеризуючи державу-гегемона, що постійно прагне поширювати свою владу, незалежно від того, чи є вона імперією за формою політичного устрою.

Пропаганда геополітичних суперників завжди звинувачує один одного в імперіалістичності, навіть якщо їх власні засоби контролю за суттю не відрізняються. Так, наприклад, радянська ідеологія, за вченням В.І. Леніна, вважала імперіалізм найвищою та найагресивнішою стадією розвитку капіталізму, за якої держава впроваджує загарбницьку політику щодо пролетарських країн. Таке визначення дається й у «Словнику української мови» (1973) і їм й досі користуються деякі вітчизняні науковці.

У той ж час, західні країни тлумачать поняття «імперіалізм» більш ширше, розуміючи під ним не тільки агресивну зовнішню політику, а й пригнічуючу внутрішню, за якої в країні панує домінація правлячої еліти та її тотальний контроль над суспільством. З цього боку, під час холодної війни США відносили до імперіалістів, звичайно, СРСР. Після розпаду «Імперії Зла», як називав Радянський Союз президент Р. Рейган, на політичній карті

світу місце держав з імперською політикою у геополітичній думці Вашингтона посіли Китай, Іран та Росія.

Традиційно територіальне розширення Сполучених Штатів Америки від отримання незалежності до Першої світової війни поділяють на два види: Континентальну експансію (перша половина XIX століття) та Заокеанську (друга половина XIX – початок XX ст.). Моментом відліку першої вважається покупка у наполеонівської Франції за 15 млн американських доларів Луїзіани – великої території Нової Франції (французьких колоній у Новому світі), що простягалася від вод Мексиканської затоки на північ аж до сучасного кордону США із Канадою. Французька Луїзіана поділялася річкою Міссісіпі на два береги, з часом окуповані Великобританією/США (лівий беріг) й Іспанською імперією (правий беріг). Покупка Штатами всієї Луїзіани фактично означало успадкування ними французьких територіальних спорів з іспанською короною.

У 1810 році влада США оголосило про анексію частини іспанської колонії Західної Флориди від гирла Міссісіпі до річки Пердідо. Право на це американці обґрунтовували «Луїзіанською покупкою». Це викликало невдоволення іспанців, адже порушувало договір Сан-Лоренцо 1763 року про дружні відносини між двома державами. Під час англо-американської війни 1812-1815 рр. війська Сполучених Штатів зайняли значну територію іспанської Флориди, так як останні воювали на боці Великобританії. Іспанська імперія, ослаблена к тому часу антиколоніальними військовими повстаннями в Центральній та Південній Америці, втратила змогу утримувати більшість своїх колоніальних володінь на континенті, до того ж населені войовничими племенами індіанців, тож 22 лютого 1819 року у Вашингтоні був підписаний так званий договір Адамса – Оніса, згідно якому Мадрид безоплатно поступався всією Іспанською Флоридою американцям. Внаслідок цього США отримали доступ до великої берегової зони на узбережжі Мексиканської затоки та Карибського моря, що дало їм

можливість значно покращити й розширити торгівельно-економічну діяльність, в тому числі збільшивши розмір сільськогосподарських ділянок та потік работоргівлі.

У 1821 році, після перемоги над Іспанією у визвольній війні, на геополітичній арені Північної Америки з'явився новий незалежний гравець – Мексика, що утворилася на південно-західних теренах колишнього віцекоролівства Нова Іспанія, впродовж тихоокеанського узбережжя і Мексиканської затоки. Новий сусід майже одразу привернув увагу імперіалістичних апетитів Вашингтону. У 1836 році в результаті збройного повстання оголосила про свою незалежність від Мексики Республіка Техас, яку Мехіко, ясна річ, не визнавали. 29 грудня 1845 року Техас і Сполучені Штати домовились о приєднанні республіки до їх складу, на правах 28-го штату. Тоді Конгресом США навмисно не було зазначено чіткого кордону нового штату із Мексикою, що породило територіальні претензії Вашингтону до останніх: американці запевняли, що землі між річками Нуесес і Ріо-Гранде належали Республіці Техас, а тому мають увійти до складу Штатів разом з нею, тоді як мексиканці заявляли, що ця місцевість належить їм.

Це спровокувало Американо-мексиканську війну 1846-1848 років яку Штати виграли і по результатах якої (договір Гвадалупе-Ідальго) до їх складу від Мексики перейшли Верхня Каліфорнія та Нова Мексика, а також мексиканці відмовлялися від претензій на територію Техасу по іншій стороні річки Ріо-Гранде, по якій і дотепер проходить державний кордон між двома державами. 1867 року Вашингтоном була здійснена купівля так званої Російської Америки – території Аляски та Алеутських островів, що були продані Російською імперією за 7,2 млн доларів.

Говорячи про континентальну експансію США, не можна оминати притаманну цьому процесу політику колонізації індіанських земель та жорсткої асиміляції корінних мешканців. Зі зростанням населення у перших американських штатів, поселенці почали динамічний рух на «дикий захід»,